

ב"ה

קיצור שולחן ערוך

לרבינו הגאון רבי שלמה גאנעפריד זצ"ל

דיני תענית ציבור ובין המצרים

עם הוספות וביאורים

נערך ע"י

הרה"ג רבי יודא הכהן כ"ץ שליט"א

דומ"ץ דק"ק עדת ישראל וראה"כ בית יוסף

מעלבארן אוסטרליא

יו"ל ע"י

חבורת בית יעקב

להחדרת לימוד ההלכה

ע"ש הרה"ח ר' יעקב ב"ר שלמה זצ"ל

גליון רלה שנה ה' - תמוז תשע"ז

לזכות ולרפואת האשה צפרה בת עינא שתחי' לאוי"ט
לזכות ולרפואת האשה ביילא בת רבקה שתחי' לאוי"ט
לזכות ולרפואת מרן אברהם עבי בן שרה שליט"א

לקבלת הגליון ולהערות
או להנצחות לזיכוי הרבים
ניתן לפנות
לטל. 972-0548410900

הלכות תענית צבור וכו' י"א סעיפים:

א מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בימים שארעו צרות לאבותינו. ותכלית התענית היא פדי לעורר את הלבבות, "לפקח על דרכי התשובה, ותהי זאת זכרון למעשינו הרעים ומעשי אבותינו שהיו כמעשינו עתה, בעד שגורמו להם ולנו אותן הצרות, ובזכרון הדברים האלה נשוב להיטיב, כמו שנאמר, והתודו את עונם ואת עון אבותם.

ולכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים ולפשפש במעשיו ולשוב מהן, כי אין העקר בתענית, כמו שנאמר באנשי נינוה, וירא האלהים את מעשיהם, ואמרו רבותינו ז"ל, "וירא את שקם ואת תעניתם" לא נאמר, אלא "וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרךכם הרעה". ואין התענית אלא להכנה לתשובה, לכן אותן אנשים שבשמתענים הולכים בטויל, ומבלים את היום בדברים בטלים, תפסו את הטפל והניחו את העקר:

ב ואלו הן הימים, השלשה בתשרי, בו נהרג גדליה בן אחיקם, שלאחר שחרב בית

הוספות וביאורים

סעיף א'

נחשב כקרוב ע"י שנתמעט חלבו ודמו. ויזהר מאוד שלא יכעוס דלא יהיה כאש זרה ע"ג הקרבן, רק יתחמם באש של תורה ומצוות (סל"ה סק' דף כ' ע"ב, הוצא כמ"ב סי' תקסח סק"ו).

עיקר תקנת תענית לעורר הלבבות בתשובה

[א] לפקח על דרכי התשובה. ואפי' בזמנינו שאין לנו נביא וחווה, העמיד הקב"ה ושתל צדיקים בכל דור ודור לעורר את הציבור בדברים הצריכים תיקון, וכל אחד יפשפש במעשיו ויבדוק בחדרי לבבו מה שצריך לתקן.

[ד] והניחו את העיקר. וכתב בספה"ק יסוד ושורש העבודה (פסק יא) דיש ב' ענינים בתענית, האחד להשתתף בצער השכינה הק' שאומרת קלני מראשי קלני מזרועי (תגינה טו ע"ב), והשני להשתתף בצערן של ישראל, על דרך משל מי שאחיו נפטר ר"ל, הרי הוא משתתף גם בצערן של אביו ובצער שאר אחיו.

[ב] עד שגורמו להם ולנו. וכמו שאמרנו חז"ל (יורקלמי יומא פ"א ה"א) כל מי שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו, דעוונותינו גרמו עיכוב הגאולה, וכמו שאמר הדברי חיים מלאנו זי"ע צסם הרה"ק רכזי ר' אלימלך מליזענסק זי"ע שכבר היה נשלים הפוכה של זיהמ"ק השלטי שיבנה במהרה, אך הגיע רשע אחד וקרע אותה בעזירה שעשה. ועל כן יסוים כל אחד אל לבו שמו יס בידו דבר שמעכב את הגאולה.

סעיף ב'

צום גדליה

[ה] שלשה בתשרי. ויש אומרים שהריגתו של גדליה היתה ביום ב' בתשרי ונדחה התענית מפני יו"ט של ר"ה (סע"ת סי' תקמט סק"א, רבינו יוחס נמי יח ח"ב), ויש חולקין (ניה"ל ס' ד"ה חייבים, והגפ"מ ללגזי תענית נדחה א"ל בעל ברית להתענות עד הלילה). ואם חושש שע"י התענית בצום גדליה יחלש ולא יוכל להתענות ביוהכ"פ, ישאל שאלת חכם.

[ג] הבנה לתשובה. שע"י שבירת הגוף אפשר לעשות תשובה בניקל, וכמ"ש (דרכים לב, טו) וישמן ישרון ויבעט, שמנת עבית כשית, ויטש אלוך עשהו. ותענית

הַמִּקְדָּשׁ, הַשְּׂאִירוֹ נְבוּכַדְנֶצַּר בְּאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל וַיְשִׂימֵהוּ לְרֹאשׁ עַל יִשְׂרָאֵל, וְעַל יְדֵי שְׁנֵהֲרַג גָּלוּ בְלֵן וְנִהְרְגוּ מֵהֶם לְאַלְפִים, וַיִּנְכַּבְתָּה גַחְלַת יִשְׂרָאֵל הַנְּשֹׂאֶרֶת:

ג עֶשְׂרֵה בְטַבַּת, בּו סֶמֶךְ מִלֶּךְ בְּבַל נְבוּכַדְנֶצַּר הֲרִשָּׁע עַל יְרוּשָׁלַם וְהִבְיָאָה בְּמִצּוֹר וּבְמִצּוֹק, וַיִּמְזָה נִמְשֵׁךְ הַחֲרָבָן:

ד שְׂבָעָה עֶשְׂרֵה בְּתַמּוּז, בּו אֲרַעוּ חֲמֵשׁ צְרוֹת, נִשְׁתַּבְּרוּ הַלְּוָחוֹת כְּשִׁירֵד מִשָּׁה מִן הַהָר כְּמוֹ שְׂפָתוֹב בְּתוֹרָה, וְזֶה הָיָה בְּשִׂבְעָה עֶשְׂרֵה בְּתַמּוּז, וַיִּנְתַּבְּמַל קֶרְבֵן הַתְּמִיד, וְהִבְקָעָה הָעִיר בְּחֶרְבֵן בֵּית שְׁנִי, אַף עַל גַּב דְּבַחְרָבֵן הָרֵאשׁוֹן הִבְקָעָה בְּתַשְׁעָה לְחֹדֶשׁ דְּכֶתִיב (וַיִּמְזָה ג'ב),

הוֹסֵפוֹת וּבִיאֹרֵים

שמה ארבעים ראשיים להגאל. וכתב הגר"א (פ"ב שמיני) על המדרש (שמות יג, ה) ואת החזיר זו מלכות אדום שהוא פושט טלפיו מבחון ושבע תועבות בלבו. וזה מה שמצרכים בזככת החודש מי שגשה נסים וכו' הוא יגאל אותו בקרבו וכו' חכמים כל ישראל, שהאחדות גורמת לגאולתו של ישראל.

ובתוב בשם הגאונים (אבודרהם, הל' תענית וע' ז"י ס"ס תקט), שאם היה חל עשרה בטבת בשבת לא היו דוחים אותו אלא מתענים בשבת, מפני שכתוב בו (יחזקאל כד) את עצם היום הזה [אלא לפני חשבון השנים הנהוג בידינו היום, לא יחול עשרה בטבת להיות בשבת לעולם]. והטעם של חומר התענית הוא דכל פורענות מתחיל הקב"ה לעורר במידת הרחמים וכמ"ש במבול ויהי הגשם (בצלקית ז, יב) ופירש רש"י הורידן ברחמים שאם יחזור יהיו גשמי ברכה, וכשלא חזרו היו למבול. ודכתיב כנשר יעיר קנו וגו' וכן כתיב קול דודי דופק וגו', וצריכין לעשות תשובה על זה שלא נתעוררו בתשובה מיד בתחילה.

סעף ד'

שבעה עשר בתמוז

[ח] ונתבטל קרבן התמיד. שזה היה הקיום של ישראל וכמ"ש חז"ל (מגילה לא) ששאל אברהם להקב"ה כיצד יתיקמו ישראל בגלות ללא הקרבנות, אמר לו הקב"ה שכאשר יקראו פרשת הקרבנות מעלה אני עליכם כאילו הקריבו לפני קרבן, ואני מוחל את כל עוונותיהם.

[ז] ונכבתה גחלת ישראל. ואף כי הוגד לגדליהו שישמעאל בן נתניה זומם לרצחו בשליחות מלך בני עמון שעינו היתה צרה בשארית יהודה, אך לא האמינו לדבר, שלא רצה לקבל לשון הרע, (ולמדים מזה שלפעמים נרדף לקבל לה"ר וכמ"ש בחפז חיים (הל' אסורי רכיכות – כלל ה) לוישנא בישא אף על גב דלקבולי לא מצעני – למיתש מצעני. וזהו יסוד גדול בחינוך הבנים, שיש ללמד את בנו שגיורו לאביהם אם יש להם חצר רע, וכמ"ש חז"ל (תענית כג ע"א) או חכרותא או מיתותא, לרוב פעמים זה הגורם קלקול בזרכי החינוך).

סעף ג'

עשרה בטבת

[ז] ומזה נמשך החורבן. וזה היה אתחלתא דפורענותא בשני החורבנות, בין בחורבן ראשון בין בחורבן שני של ביהמ"ק ראשון שנחרב משום ג' עבירות ע"ז ג"ע ושפ"ד, וביהמ"ק השני שנחרב בשביל שנאת הינם וכמ"ש בשל"ה הקדוש (שער האותיות – אות ז' צדיות) כי השנאה שבלב רובה באה מחמת הקנאה, וגדולה השנאה הבאה מחמת הקנאה יותר מהבאה מחמת עלבון ותחרות או דבר אחר, והיא אשר חתריבה מקדש שני, והיא אשר סיבבה כל הגירושים והרעות והצרות שהיו מעולם בגלות החל הזה. עכ"ד. (וזהו הרמז צליוף חודש תמוז שהוא ס"ח זה איננו ש"ה ל"א שאינו מסתפק במה שיש לו רק מקנא בחבירו, וזה גורם ללה"ר ולכל עבירות שכן אדם לחבירו, וזה היה הטעם בגלות מלכים וכמ"ש רש"י (שמות ז, יד) שאמר משה רבינו אחר שקאל ללטרין רשעים מעתה

בחדש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר וגומר ותבקע העיר וגומר, אבל בחרבן השני בשבעה עשר בו הבקעה העיר, וחרבן בית שני חמירא לן (ועוד איתא בירושלמי דגם בראשון היה בשבעה עשר אלא שמפני הצרות טעו בחשבון), ושרף אפססומוס הרשע את התורה, והעמד צלם בהיכל על ידי רשעי ישראל, וזה גרם חרבנו וגלותנו:

ה ותשעה באב בו ביום נגזר על אבותינו שבמדבר שלא יכנסו לארץ ישראל, כי אז חזרו המרגלים וכונו ישראל מבכיה של חנם, ונקבע לבכיה לדורות. ובו ביום היה החרבן הגדול שגחב בו בית המקדש הראשון וגם השני, ונלכדה העיר ביתר שהיתה עיר גדולה והיו בה אלפים ורבעות מישראל, ובו ביום "חרש טורנוסורפוס את ההיכל ואת סביביו ונתקיים הפסוק, ציון שדה תחרש (ועוד יש תענית צבור תענית אסתר לקמן קמ"א סעיף ב):

ו אם חלו תעניות אלו בשבת, דוחין אותן לאחר השבת. אבל אם חל עשרה במטבת בערב שבת, יבמתענין ומשלימין:

ז חתן, שחלה אחת מארבע תעניות אלו בתוך שבעת ימי המשחה שלו, אף על גב שאלו הימים המה לו כמו רגל, מכל מקום יחייב להתענות, כיון דרגל שלו הוי רגל דיחיד אתיא

הוספות וביאורים

סעיף ה'

תחרש' ע"ז ידע שיתקיים גם נבואת זכריה 'עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים'.

תשעה באב

[ז] בכיה של חנם. ע"ד שאיתא בספ"ק תפארת שלמה על הפסוק ואתה אמרת היטב איטיב עמך' שבאם אומר האדם שהשי"ת טוב, אזי איטיב עמך יותר, ולהיפך ח"ו להיפך.

[י] העיר ביתר. וטעם החורבן, משום שלא השתתפו בצערן של ישראל בעת החורבן, ועוד משום שהאמינו במשיח השקר שהוא בן כוזיבא. ולמדים מזה חומר הדברים להאמין במשיח שקר. וכתב המהר"ל (נספחו דכ"י נגידים עמ' קנה) לפיכך נוהגין לפתוח הדלת לכבודו של אליהו הנביא וגם למזוג לכבודו כוס מיוחד כוס ישועה של הגאולה העתידה. הכל כדי לפרסם בפני בני ביתו ולהודיעם שהגאולה שלמה תלויה בביאת אליהו הנביא מקודם לבשר הגאולה, למען לא נפול ברשת איזו משיח שקר.

[יא] חרש טורנוסורפוס. ואיתא בגמ' (מכות כל ע"ב) שראה ר"ע שועל שיצא מבית קדשי הקדשים והיה מצחק, כי ראה שנתקיים הנבואה של 'ציון שדה

סעיף ו'

השבת דוחה תענית

[יב] מתענין ומשלימין. ואפי' גמרו תפילת ערבית מקודם, יתענו עד צאת הכוכבים (כמ"א סי' רמט סעי' 7).

מיהו יש להזדרז ולהקדים התפילה כדי שיוכלו הציבור ללכת לביתם ולקדש על הכוס מיד עם צאת הכוכבים למען לא יתבטל מעונג שבת (תהל"ד ע"ס סק"ד ועו"פ, ויכול להתחיל הקידוש מקודם הזמן של סיום התענית ולסיים הקידוש בזמן סיום התענית).

סעיף ז'

חתן בד' תעניות

[יג] חייב להתענות. ויש אומרים דבנדחה סגי להתענות עד חצות (וסענות יעקב סי' תקנט ועו"פ).

אֲבָלוֹת וְתַעֲנִית דְּרָבִים וְדַחֲיָא לָהּ. וְעוֹד הָא כְּתִיב, אִם לֹא אֶעֱלֶה אֶת יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שְׂמֹחֲתִי (רִמְב"א סוֹף מִסְכַּת תַּעֲנִית):

ח חֲלוּק יֵשׁ בֵּין שְׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת לְתַשְׁעָה בָּאָב. בְּשִׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת, יְדֹאֲכָלִים בְּלִילָה שְׁלֹפְנֵיהֶן עַד שִׁיעֲלָה עִמּוּד הַשֶּׁחַר, וְהוּא שְׁלֹא יִשֵּׁן שְׁנַת קָבַע, אֲבָל אִם יִשֵּׁן שְׁנַת קָבַע אֲסוּר אַחַר כֵּךְ לֶאֱכֹל אוֹ לְשָׁתוֹת, אֲלֵא אִם בֶּן הַתְּנָה קֹדֶם שִׁישֵׁן. וְאִם הוּא רְגִיל לְשָׁתוֹת אַחַר הַשְּׁנָה, אֵינּוּ צָרִיךְ לְהַתְּנוֹת עַל הַשְּׁתִיָּה. וּבִתְשֻׁעָה בָּאָב, צָרִיכִין לְהַפְסִיק מִבְּעוֹד יוֹם שְׁלֹפְנָיו. שְׁלֹשׁ תַּעֲנִיּוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת מִתּוֹרוֹת בְּרַחֲיָצָה וְסִיכָה וְנִעִילַת הַסַּנְדֵּל וְתַשְׁמִישׁ הַמַּטָּה, וּבִתְשֻׁעָה בָּאָב אֲסוּרִים בְּכֻלָּן. טוּוּמֵי שֶׁהוּא בְּעַל נֶפֶשׁ וְאֵדָם בְּרִיא טוּיַחְמִיר בְּכֻלָּן כְּמוֹ בְּתַשְׁעָה בָּאָב וְרַק בְּנִעִילַת הַסַּנְדֵּל לֹא יַחְמִיר, מִשּׁוּם חוֹכָא וְאִטְלוּלָא. וּבִתְשֻׁמִישׁ הַמַּטָּה אִם הוּא לִיל טְבִילָה, יָקִים עוֹנָתוֹ בְּשִׁלֹשׁ הַתַּעֲנִיּוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת:

טו עוֹד יֵשׁ קוּלָא בְּשִׁלֹשׁ הַתַּעֲנִיּוֹת הָרֵאשׁוֹנוֹת, "דְּעֻבְרוֹת וּמִינִיקוֹת הַמְצַמְעָרוֹת פְּטוּרוֹת מְלַהֲתַעֲנוֹת, וְכֵן חוֹלָה אָף עַל פִּי יִשְׁאִין בּוֹ סַבְנָה לֹא יִתְעַנֶּה. וּמִכָּל מְקוֹם אָף מוֹ שְׂמַתָּר

הוֹסְפוֹת וּבִיאוּרִים

סעיף ח'

ההבדל שבין ג' תעניות לתשעה באב

[יד] אוכלים בלילה. יש אומרים שלא ירבה בסעודה להקל תעניתו חוץ אם הוא אדם חלוש (כה"ח סי' תקמ"ט ג' הפוסקים), ויש אומרים דאדרבה, כיון שבוה עושים הכנה למצוה שיוכל להתענות כמו בערב יוה"כ"פ (ח"א בושטאטש ע"ס).

ואם רוצה לאכול בבוקר קודם התענית פת או אפי' מזונות יותר מכביצה, צריך להתחיל קודם חצי שעה לפני עלות השחר (מ"ב סי' פט סק"ז) וי"א שמתור אפילו בחצי השעה שלפני עלות השחר (ש"ת צ"ל מהחמה, כיון דמכין עמנו לתענית לא יסכה לטובל לאחר עוליה"ש).

[טו] ומי שהוא בעל נפש ואדם בריא. ויש מחמירים שלא לאכול בשר ושלא לשנות יין בלילה מקודם התענית (ס"ד היום עניני בין המצרים).

[טז] יחמיר בכולן. ונגינה אסור בכל התעניות אף בלילה שקודם התענית (מ"ב סי' תקס"ט). ובעשרה קציצת שחל בער"ש מותר ברחיצה וגילוח שערות וקציצת צפרנים לכבוד שבת (ס"ד ר"ח חיים למהר"ח פלאג' סי' תקס"ד).

סעיף ט'

הפטורים מלצום בג' תעניות

[יז] עוברות ומיניקות המצטערות. יש אומרים שכהיום כל מעוברת ומניקת בגדר 'מצטערת' (אורחות חיים - ספיקא סי' תקנ"ד סק"ז ג' ש"ת תשובה מהאבה. וק"ט הע"ז דפטורות לפי' אינן מצטערות). ויש שמקילים לכל הנשים הראויות לילד שא"צ להתענות (ש"ת צ"ב תפארת). וכל אחד ישאל למורה הוראה כיצד לנהוג.

[יח] שאין בו סבנה. הפ"י הוא חולה דנפל למשכב או חולי הכולל כל הגוף, ואסור להחמיר על עצמו במקום שצריך לאכול משום חולי (מ"ב סי' תקנ"ד). ובפרט לאנשים תשושי כח או זקנים יש להזהר שלא יהא סבנה, שהרי 'ונשמרתם מאוד לנפשותיכם' הוא מ"ע שדוחה כל התורה חוץ מג' עבירות ע"ז ג"ע ושפ"ד (ש"ת ר"ד צ"ז). (וקמעתו מתלמידו של הדעלונער רב (ת"ת הרה"ק ר"ר יעקבילע מקרעסטיר ז"ע) שפעם היה רבו חלוק ביום התענית ונפל צנינה וחלם שחור בסעודה יחד עם חותנו הרה"ק ר"ר יעקבילע, ונתן לו חותנו חתיכת חלה עם גזים ואכל וצבע, וכשנער משנתו הרגיש ממש כמו שאכל וצבע, וכשכח צנימה"ד צמחה שאל אותו חותנו ר"ר יעקבילע אם הוא כבר צבע).

לו לאכול, לא יענג את עצמו, אלא יאכל מה שהוא צריך לבריאות גופו. וכן הקמנים אף על פי שאינם חביבים להתענות, מפל מקום אם יש בהן דעת להתאבל ראוי לחנכם, שלא להתאכלם רק בלחם ומים, להתאבל עם הצבור:

י באלרחין פיו במים בשחרית אסור. והרק אם אפשר לפלמט יפלמט, ואם אי אפשר, בולעו, אפלו ביום הכפורים, שאינו מכוון להנאתו.

בבלמעם המאכל בני אפלו יפלמט, אסור בתענית צבור. אבל בתענית שהוא מקבל על עצמו, מתר למעם ולפלמט, וכן רחיצת הפה מתרת בתענית יחיד:

יא מצוה על כל עדת ישראל, שעל כל צרה שלא תבוא ותענו ויתפללו על צרתם לפני ה' יתברך שמו. ואם אין העת מכשרת להתענות, כגון הנרדפים שאינם רשאים להתענות שלא לשבר כחם, וקבלו עליהם להתענות כך וכך תעניות לכשינצלו ונחשב להם כאלו התענו עתה, כדמצינו גבי דניאל דכתיב, ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך כדנשמעו דברך:

הוספות וביאורים

במצב כזה שאם לא יקח המדעצ"ץ יהיה בגדר חולה שאין בו סכנה, מותר לקחתו בלא דבר מר (אחוניס), ללא גרע מאכילה ממש דמותר).

מי ששכח ואכל ביום התענית ממשך בתעניתו (מ"צ סי' תקנח סק"ח) ואומר עננו בשומע תפילה (מ"צ) וא"צ להשלים תעניתו ביום אחר אם אכל פחות מכזית בכדי אכילת פרס וי"א בככותבת, אבל אם אכל בשיעור כזה ישאל למורה הוראה אם צריך להשלים ביום אחר (ניט) כזה פרטי דינים רבים).

אנרא דתעניתא צדקתא, שיתן דמי הסעודה לצדקה (מ"צ סי' תקסו סק"צ כסס א"ר).

סעיה י"א

קבלת תענית לציבור בעת צרה

[כד] נשמעו דברך. ומעשה רב היה בק"ק סאטמאר ברומעניא שהיה להם ישועה קודם התענית והשלימו אח"כ התענית (מוצא דכדי יואל לרביה"ק מאסטמאר ז"ע).

ויעזור השי"ת שיתפכו ימים אלו

לששון ולשמחה

[יט] לבריאות גופו. וא"צ לאכול פחות פחות מכשיעור בשאר תעניות מלבד ביוהכ"פ (שו"ת) אכני נזר אר"ח סי' תקמ וע"פ). אבל לא יתענג בעצמו בבשר ויין רק כפי שהוא צריך (מ"צ סי' תקנ סק"ה). ונכון שיאכל בצנעה (סעלי אפרים קה"ט שער א' סעי' י' וע"פ). וטוב שיפדה התענית (מטה אפרים סי' תרכ סעי' ג).

[כ] לחם ומים. וי"א דהעיקר שלא יתנו להם מטעמים ומעדנים (שו"ת בצל משה ח"ח סי' לה כסס הכרכ"י להחיד"א סי' תקמט סק"א).

סעיה י"ב

רחיצת הפה וטעימה בתענית

[כא] לרחוץ פיו. ואם יש לו ריח הפה מותר לרחוץ פיו מפני כבוד הבריות, רק שיזהר שלא יבואו לו מים בגרונו. וכל זה בג' תעניות אך לא בתשעה באב (מסנה"ט סק"ו). ולכן לא ילך לדענטיס"ט ביום התענית (דקשה להזהר שלא יבצע קלת מים).

[כב] למעום המאכל. ואפי' לכבוד שבת כגון בעשרה בטבת שחל בער"ש אסור לטעום מאכלי השבת.

[כג] אפילו יפלומו. ואם צריך לקחת מעדעצ"ץ יקחו בלא מים. ואם א"א לבלעו בלא מים, יתן דבר מר לתוכו (כה"ח סי' תקנד סק"ד כסס הפוסקים). ואם הוא

דינים מן שבועה עשר בתמוז עד תשעה באב:

א פיון שבשבועה עשר בתמוז התחילו צרות החרבן, לכן נוהגין קצת אבלות מיום זה עד אחר תשעה באב. וראוי לכל ירא שמים לעשות תקון חצות בכל יום אלאחר חצות היום. אין נושאים נשים אפלו מי שעדיין לא קים מצות פרו ורבו. אבל לעשות שדוכין באפלו בפעודה מתר עד ראש חדש אב, ומראש חדש ואילך אף על גב דמתר גם בן לעשות שדוכין, מפל מקום אסור לעשות סעודה, אך יכולין לאכל מיני מרקחת וכדומה.

ישאל שפרנסה שלו בכלי זמר, המתר לזמר בבית עובד כוכבים בכדי פרנסתו עד ראש

הוספות וביאורים

סעיף א'

וידוע מ"ש הרה"ק מאצק זי"ע דאם אינו מיצר ודואג על חורבן ירושלים צריך להיות מיצר ודואג על החורבן שלו.

מנהגי אבלות בימי בין המצרים

וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה כת' בקדושת לוי דכל המרגיש אבלות על ירושלים זהו הסימן שחי אצלו החלק ירושלים, ולכן היא זוכה ורואה בשמחתה. אבל אם אינו מתאבל יכול להיות חי"ו שכבר מת חלקו מירושלים ממילא נשתכח מן הלב, וכמ"ש הנועם מגדים שבשפלינו זכר לנו דאם זוכרים עדיין בשפלותינו חורבן ביהמ"ק אז סי' כי לעולם חסדו דחסדו גבר עלינו ויגאלנו בקרבן].

ומרוב עיתים וימים נעשה אבלות ישנה, וכל הדינים שבסי' זה, התכלית שתיקנו חכמים לעורר פנימיות לבינו להרגיש את החורבן ולכן לא יזלזל באלו הדינים שקבעו לנו חז"ל פעם אחת בשנה וכדאי בית אלקינו וכו'.

[ב] אפילו בסעודה מותר. אבל אסור לעשות ריקודין ומחולות, וכן המנהג בשאר סעודות מצוה דאין עושין ריקודין ומחולות (לחוננים) אבל סעודת מריעים אסור אפי' בלא ריקודין ומחולות (כן משמע נשעה"ל סי' תקנ"א וקכ"ו וכו' במשך החיים ובסי' נהורא עלים).

[ג] מותר לזמר. אבל בלא זה אסור לזמר. וכן לשמוע זמירות של מוזיק"ק ואפילו רק בטעיף בלא מוזיק"ק אסור (שו"ת שנה"ל ח"ח סי' קכ"ו).

[א] לאחר חצות היום. נוסף ממה שמבואר בסי' א' שעושין בחצות הלילה בימי בין המצרים עושין ג"כ בחצות היום.

[מספרים על ר"ר נחום מטשערנוביל זי"ע שהיה מתאכסן אצל איש כפרי ובכה בכיה גדולה בתיקון חצות ושאל הכפרי להמגיד אמאי בוכה וענה לו שהיה לנו ביהמ"ק והיה כהנים בעבודתן ולוים בדוכנן אשרי עין ראתה כל אלה והיה שואבין רוה"ק וכל מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו. והיו רואין שם המפורש יוצא מפי כהן גדול והיה כורעים ומשתחיים מתוך ביטול לממ"ה הקב"ה והיו עולין לרגל לקיים יראה כל זכורך את פני ה' אלקיך וכו'.

לאחר כל ההסבר אמר שאינו יכול לעזוב כל השדות וכרמים אמר לו המגיד הגויס הטאטור"ן באים כל פעם וחומסים ענה א"כ הטאטור"ן ילכו לאר"י ואני אשאר כאן.

ובזה מפרש מהר"ן מראפשיטץ למען ציון לא אחשה אבל למען ירושלים מי שהוא ירא ושלם לא אשקוט אינו יכול להשקיט כיון שמרגיש החסרון ויודע שרוב מהתרי"ג מצוות שהוא הקרבנות אין לנו ומרגיש בצער השכינה וצערתן של ישראל.

חדש, אבל מראש חדש עד אחר התענית אסור, ויום שבועה עשר בתמוז עצמו גם כן אסור, וכן עשרה בטבת.

ויש נוהגין שלא לאכל בשר ולא לשתות יין משבועה עשר בתמוז עד אחר תשעה באב אם לא בשבת או בסעודת מצוה:

ב נוהגין שאין מברכין "שהחינו" בימים האלו. ולכן האין קונין ואין לובשין בגד חדש, משום דהיה צריך לברך "שהחינו". ועל פדיון הבן מברכין "שהחינו" שלא להחמיץ את המצוה. ועל פרי יש להקל לברך "שהחינו" בשבת או אפלו בחל אם לא ימצא פרי זה לאחר תשעה באב. לא יכו התלמידים או הבנים בימים האלו:

ג וכן נוהגין שאין מסתפרין בימים האלו לא שערות הראש ולא שער הזקן, ולא כל שער שגופו. והאסור לגדולים לספר את הקמנים:

ד השפה העליונה שבזקן כל שמעבב את האכילה, נראה לי דיש להתיר לגלחו עד השבוע שחל בו תשעה באב, אבל בשבוע שחל בו תשעה באב, טיש לאסור:

הוספות וביאורים

[ד] שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין, ומובא בשם הנודע ביהודא שלא אכל שום דבר היוצא מן החי בימים אלו כגון דגים או חלב וכדומה.

סעיף ב'

ברכת שהחינו

[ה] שהחינו. הטעם כיון שהן ימי דין אין אומרים שהחינו וכו' לזמן הזה.

[ו] אין קונין ואין לובשין בגד חדש. ואפילו מי שאינו מברך שהחינו המנהג דאין קונין ולובשים בגדים חדשים (א"ר ס"ק י"ז ועו"פ). וכל זה דוקא בבגדים חשובים, אבל בגדים שאינם חשובים, כגון מנעלים ואנפלאות וכיו"ב מותר לקנות וללבוש מ"ז בתמוז עד ר"ח אב, ואחר ר"ח אב אסור לקנות אפילו בגדים שאינם חשובים (מ"ז סי' תקנ"א ס"ק מ"ה).

ואם יש סע"ל, או שלא ימצא אח"כ, או שהוא עכשיו אצל מקום המכירה ולא יהי' אח"כ שם, מותר לקנותו אפילו בתשעת הימים. וכן מותר לקנות בגדים כשאין לו אחרים כגון שנתלכלכו ונפסדו (כה"מ סק"ז).

וכן המנהג דאין קונים כלים חשובים כגון סטאו"ו או עי"ר קאנדישא"ן, חוץ אם אין לו אחר ונחוץ לו מאוד מותר לקנותו אפילו בתשעת הימים (אחוניס). נעלי ת"ב מותר לקנותם אפי' ערב ת"ב.

[ז] ועל פדיון הבן, וכן על לידת בת מברך שהחינו (יעב"ז בסיוורו).

[ח] בימים האלו. [מזה נראה דבשאר הימים יקיים מ"ש במשלי חושך שבטו שונא בנו ובתנאי שלא יהיה בכעס ויהיה שמאל דוחה וימין מקרבת].

וכן כתב בשו"ע (סעי' י"ח) שלא ילך יחידי מד' שעות עד ט' שעות מחוץ ליישוב במקום שאין בני אדם מצוים שם, שקטב מרירי שולט (א"ל צוטטאטס), והוא מסוף שעה ב' עד סוף שעה ט' (מ"ז ס"ק ק"צ). וכן נכון ליהרר שלא לשוט ולהתרחץ במקומות שיש חשש סכנה (מקור חיים לחו"י).

סעיף ג'

איסור תספורת

[ט] ואסור לגדולים לספר את הקמנים. ולגבי חאלאק'ה לעשות פיאות לילד שנעשה ג' שנים,

ה' קציצת הצפרנים, אין לאסר רק בשבוע שחל בו תשעה באב. ואשה לצרף מבילתה מתרת גם אז. וכן המוהל יכול לתקן צפרניו לצרף הפריעה:

ו' יאבש'ש' שבתות שבין שבועה עשר בתמוז לתשעה באב מפטירין שלשה דפרענותא שהן, דברי ירמיהו, שמעו דבר ה', חזון ישעיהו. ביסמנ' דש"ח.

ואם טעה וקרא בשבת הראשונה ההפטר'ה של פרישה דיומא, מפטירין בשבת הבאה "דברי ירמיהו" וגם "שמעו" מפני שהן סמוכות זו לזו. חל ראש חדש אב להיות בשבת, מפטירין "השמים כסאי". ויש מקומות שמפטירין "שמעו":

הוספות וביאורים

סעיף ה'

[יא] קציצת הצפרנים. וכן מותר לכבוד שבת (מ"צ סס סק"ט).

סעיף ו'

הפטורות השבתות של בין המצרים

[יב] בשלוש שבתות. וכתב בתפארת שלמה (עניני בין המצרים) דרב לך "שבת" בעמק הבכא, דשבת של בין המצרים גדולה יותר משאר שבתות.

[יג] וסימנ' דש"ח. ויש רמז בזה דצריכין לתקן הג' דברים דיבור שמיצה חזיה - דהיינו ראיה.

וכן לבעל הברית או לבחור שנעשה בר מצוה יש אופנים שמתירין להם וישאל שאלת חכם.

ונשים לצורך צניעות (כגון טיול'ה השערות חוץ ללמנו) או ל"ט מותרין לגלח (מ"צ סק"ו ט).

סעיף ד'

[י] יש לאסר. ויש מתירין (עטרת זקנים סי' תקנ"א סנ"י ז).



קרעו לבגכם ואל בגדיכם

ואל בגדיכם, אין התענית אלא הכנה לתשובה' (וכ"ה בקיצוש"ע סי' קכא).

והנה בית המקדש הראשון נחרב מחמת ג' עבירות חמורות: עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים. ובית המקדש השני נחרב בעוון שנאת חינם.

תענית הכנה לתשובה

איתא במשנה (תענית פ"ב מ"א) הזקן שבהן אומר לפניו דברי כבושין, אחינו לא נאמר באנשי נינוה (ינוה ג') וירא אלהים את שקם ואת תעניתם אלא וירא אלקים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה ובקבלה הוא אומר (יואל ב') וקרעו לבבכם

נמצא שאנו צריכים לתקן את שתי בתי מקדשות אלו, בענין בין אדם למקום, ובענין בין אדם להבירו. וכן רואים שבבית המקדש השני היו חסרים חמשה דברים שהיו בביהמ"ק הראשון, והיינו שלא תוקן לגמרי הפגם שבעבורו נחרב ביהמ"ק הראשון.

ובדורינו, נכללים כל העבירות החמורות של ב' בתי המקדשות, באותו כלי טמא ומתועב, שיש גילוי עריות ועבודה זרה וימנות, וכן הוא מלא בלשון הרע ורכילות בדיוטא תחתונה וחמורה ביותר. וזהו נסיון דורינו שהוא הדור של ביאת גואל, וצריך להתחזק נגד הנסיון העצום הזה, ולהתעצם בכל כוחותיו נגד הכלים האלו, ובוזה יקרבו הגאולה.

וזהו היה עצת בלעם, שנתן עצה להכשיל את ישראל בגילוי עריות, ואמר לבלק שילכו בנות מדין למכור כלי פשתן, ובאופן זה יתקרבו אליהם ישראל ויוכלו להחטיאם ר"ל. וכן בדורינו תופס היצר את האדם ברשתו, אפילו אדם שנחשב ירא וחרד לדבר ה', על ידי שיש לו כלים מכלים שונים ומשונים כאילו לשם ביוזעים, וכיון שהכלי הזה נמצא ביד האדם, מיד מחטיאו רח"ל. ונדע מהאר"י הקדוש שכהיום הזה אין נשמות חדשות, אלא כולנו גלגולי נשמות מהדורות הקודמים, ומי יודע מאיזה דור אנחנו, ומה מוטל עלינו לתקן לקרב הגאולה.

אפס בלתך מלכנו גואלינו לימות המשיח

ועתה, כאשר עת צרה בעולם, ומקוים בו הכתוב "תיסרך רעתך" וכמ"ש הרמב"ם בפירוש המשניות (אבות פרק ב' משנה ו') שפעולות הרעות יש בו בראש עושיהם שכל מי שיעשה רע הוא עצמו יזק מן הרעות ההם בעצמם עיי"ש ש"ע" הכלים הללו מתגרים רוצחים בעולם והורגים בני אדם ללא חמל, יש לידע כי לא בחיל ולא בכח, כי אם ברוחי אמר ה' צבקות. וכן רואים במוחש שמתקיים מאמר הכתוב 'אם ה' לא ישמר עיר שוא שקד שומר', שנתגלה לעין כל גודל האפסיות של הכוחות והחיילות והצבאות, שכולם ניתנו ללעג ולקלס בעיני

כל רואיהם. ואיאת בסוטה בדור עקבתא דמשיחא 'אין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים'. וכמו שאומרים בשמו"ע 'מגן אברהם' ואמרו חז"ל 'בך חותמין' שבזמן הגאולה יתגלה שאפס בלתך מלכנו גואלינו לימות המשיח.

ובספה"ק דברי יואל (בדרשה לפרשת פנחס) מביא מה שאמר רבי יוחנן על זמן הגאולה "יתי ולא אחמיניה", שלא רצה להיות בזמן הגאולה. ומבאר שרבי יוחנן לא פחד מנסיונות גשמיים, שהרי הסתובב והראה לכולם 'דין גרמא דעשיראה ביר' כלומר, זה עצם של בן עשירי, שמת לו (ברכות ה ע"ב). אלא היה ירא מנסיונות העצומים ברוחניות, שהם קשים ביותר וצריך חכמה וכוח גדול שלא להתפתות בכל פיתויי היצר.

השי"ת יעזור שנוכל להתחזק שלא להתפתות ממהשבת מינות לסמוך ח"ו על זרוע בשר ובפרט כשהוא מרידה במלכות שמים, וכמו שאמר רביה"ק מסאטמאר זי"ע שכאשר יבוא משיח יצביע על כל אחד, זה קירב את הגאולה, וזה לא קירב הגאולה. ונדע שאין ישראל נגאלים אלא בזכות האמונה, נמצא שע"י שמתחזקים באמונה מקרבים את ביאת משיח צדקינו.

וכמו שהזכיר מו"ח כ"ק מרן הגאב"ד שליט"א שיעקב אבינו אמר 'אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי והקשו בגמי' (ב"ב כג ע"א) וכי בחרבו ובקשתו לקח, והלא כבר נאמר (תהלים מ"ד) כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושיעני, אלא חרבי זו תפלה קשתי זו בקשה. והיינו שהוכיח יעקב את בניו שמעון ולוי למה כבשו את שכם ע"י כלי מלחמה, כי תולעת יעקב אין כוחה אלא בתפילה, ובזמן שהקול קול יעקב, אז אין ידי עשו שולטות. ויהי רצון שבמהרה נזכה לביאת גואלנו, ע"י הבוית"ש בעצמו, ולא ע"י גאולת בשר ודם, כמאמר אני ה' הוצאתי אתכם, אני ה' ולא אחר, והוא יגאלנו אחרית כראשית, ובמהרה יתגלה כבוד שמים, אכ"ר.